

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA’LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

GULISTON DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI

**TA’LIM TRANSFORMATSIYASI SHAROITIDA TILLARNI
O‘QITISHNING MUAMMOLARI VA ISTIQBOLLARI**

xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya materiallari to‘plami

2024-yil 17-may

**Сборник материалов международной научно-практической
конференции**

**ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ ПРЕПОДАВАНИЯ ЯЗЫКОВ
В УСЛОВИЯХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ**

17 мая 2024 года

Collection of materials of the international scientific and practical conference

**PROBLEMS AND PROSPECTS OF LANGUAGE TEACHING IN THE
CONTEXT OF EDUCATIONAL TRANSFORMATION**

May 17, 2024

Guliston – 2024

мире, где общение играет ключевую роль во всех сферах жизни. В отличие от других направлений лингвистики, сконцентрированных на структуре языка, лингвопрагматика исследует использование языковых средств для достижения определенных целей в общении, а также различия в использовании языка в разных культурах и контекстах.

Литература

1. Апресян Ю. Д. Прагматическая информация для толкового словаря // Прагматика и проблемы интенциональности. – М.: Наука, 1988. – С. 3-22.

2. Арутюнова Н. Д. Новое в зарубежной лингвистике: Лингвистическая прагматика. Прогресс, 1985. – 500 с.

3. Латышев Л.К. Технология перевода. 2-е изд., перераб. и доп. – М.: «Академия», 2005. – 26 с.

4. Т. А. ван Дейк. Язык. Познание. Коммуникация. Пер. с англ. / Сост. В. В. Петрова; Под ред. В. И. Герасимова; Вступ. ст. Ю. Н. Караулова и В. В. Петрова. – М.: Прогресс, 1989. – 300 с.

“KO‘Z” KONSEPTINING QIYOSIY JIHATDAN REPREZENTATSIYANING VERBAL VOSITALARI (rus va o‘zbek tillari misolida)

*Usmanova Dildora Abdunazar qizi, o‘qituvchi, Guliston davlat pedagogika
instituti*

e-mail: 1993dilichka1988@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada dunyoning lingvistik manzarasi, til belgilari, so‘zlarning bu holda insonning yagona ma’lumot bazasiga kirish vositasi bo‘lib xizmat qilishi. Xuddi shu tushunchani anglatuvchi turli tillardagi so‘zlar semantik imkoniyatlar bilan farq qilishi, voqelikning turli qismlarini qamrab olishi mumkinligi va ularning nutqda foydalanilishi ko‘rib chiqilgan. Bundan tashqari, dunyoning lingvistik surati ostida biz tilda ijtimoiy ongda shakllangan voqelik haqidagi bilim va g‘oyalar to‘plamining fiksatsiyasini tushunib olamiz. “KO‘Z” konseptini nomzod qiluvchi til vositalarining semantikasini lingvistik o‘rganish tana tajribasini konseptsiyalash va undan insonning ichki dunyosi tushunchalarini shakllantirish bilan bog‘liq izlanishlar olib boramiz.

Kalit so‘zlar: dunyoning lingvistik manzarasi, konsept, kognitiv, global obraz.

Kirish. Dunyoning lingvistik manzarasi - bu xalq rivojlanishining ma'lum bir bosqichida haqiqat to‘g‘risida til birliklarida qayd etilgan odamlarning g‘oyalari to‘plami, til belgilarining ma'nolarida aks ettirilgan voqelik g‘oyasi-dunyoning lingvistik bo‘linishi, ob'ektlar va hodisalarning lingvistik tartiblanishi, so‘zlarning tizimli ma'nolariga xos dunyo haqidagi ma'lumotlar. Atamalarining lingvistik va madaniy tadqiqotlari ko‘plab sohalarni o‘rganish imkoniyatlarini ochib beradi. Linguokulturologiya nuqtai nazaridan atamalar va ularning atama tizimlarini ko‘rib chiqish ularga bir necha tomondan qarashga va tadqiqot uchun ko‘proq turli xil ma'lumotlarni jalb qilishga imkon beradi. “Jahon tilshunosligida har bir millatning

qardosh xalqlar bilan ijtimoiy-madaniy, iqtisodiy va siyosiy aloqalari uchun zarur bo'lgan lingvistik va lingvistik bo'lmagan omillarni o'rganish, turli sohalar va mutaxassisliklarning terminologik tilini shakllantirish kabi ustuvor masalalarni hal qilish katta o'rin tutadi" [1].

Dunyoning lingvistik manzarasi tilshunoslar tomonidan til hodisalarini semantik yoki konseptual tahlil qilish jarayonida qurilgan. Dunyoning lingvistik rasmini o'rganish o'z-o'zidan faqat lingvistik ma'noga ega: bu tilni tizim sifatida tavsiflash, tilda nima borligini va tilni tashkil etuvchi elementlar qanday tartibga solinganligini aniqlash uchun zarurdir. Til belgilari, so'zlar bu holda insonning yagona ma'lumot bazasiga kirish vositasi bo'lib xizmat qiladi. Xuddi shu tushunchani anglatuvchi turli tillardagi so'zlar semantik imkoniyatlar bilan farq qilishi, voqelikning turli qismlarini qamrab olishi mumkin. Ularning nutqidan foydalanish boshqacha [2].

Til hodisalarini inson, uning tafakkuri va ma'naviy-amaliy faoliyatning boshqa turlari bilan chambarchas bog'liq holda o'rganishni o'z ichiga olgan "inson omili" ning ta'kidlanishi "dunyoning kontseptual surati", "dunyo surati", "dunyo tasviri" kabi toifalarning shakllanishiga olib keldi., "dunyo modeli", "dunyoning lingvistik surati", "kontseptual tizim" va boshqalar. ushbu tushunchalar ta'riflarining barcha tashqi farqlari bilan ular tildan tashqari voqelik modellarini ob'ektiv dunyoning sub'ektiv qiyofasi, asl global obraz sifatida aks ettirishga falsafiy yo'nalish bilan birlashtirilgan [3]. Dunyo rasmining konseptsiyasi insonning o'ziga xos xususiyatlarini, uning mavjudligini va dunyoda mavjud bo'lishining eng muhim shartlarini ifodalovchi asosiy tushunchalar qatoriga kiradi. Dunyoning global qiyofasi sifatida dunyoning surati insonda dunyo bilan o'zaro aloqada paydo bo'ladi. Bular dunyo bilan kundalik aloqalar, dunyoni qayta tiklash uchun faol o'zgaruvchan munosabati bilan insonning ob'ektiv va amaliy faoliyati, dunyo haqida o'ylash harakatlari, g'ayrioddiy vaziyatlarda uning spekulyatsiyasi va tushunchasi bo'lishi mumkin.

Konsept – lotincha *conceptus* so'zidan olingan bo'lib, – tushuncha ma'nosini bildiradi. Kognitiv atamalar lug'atida esa konsept atamasiga quyidagicha ta'rif beriladi: konsept bizning tafakkurimizdagi aqliy va psixik resurslarning inson bilim va malakalarida aks etishiga xizmat qiladigan tushunchadir. Konsept atamasi zamonaviy tilshunoslikda biror bir leksik birlikning tafakkurdagi obrazini ifodalash uchun qo'llaniladi. Kundalik ilmiy ijodda esa konsept atamasi tushuncha bilan sinonim sifatida qo'llaniladi.

Shunday qilib, dunyoning lingvistik surati ostida biz tilda ijtimoiy ongda shakllangan voqelik haqidagi bilim va g'oyalar to'plamining fiksatsiyasini tushunamiz. "KO'Z" konseptini nomzod qiluvchi til vositalarining semantikasini lingvistik o'rganish tana tajribasini konseptsiyalash va undan insonning ichki dunyosi tushunchalarini shakllantirish bilan bog'liq parchani qayta yaratishi mumkin.

Tadqiqot usullari. Maqsad va vazifalarga erishish uchun kontseptual va kontekstual tahlil usullari, izohli tahlil usuli ishlatilgan. Maqolada ilmiy bilish usullari qo'llaniladi: kuzatish, sintez, tahlil, taqqoslash, deduktiv usul.

Natijalar. “KO‘Z” konseptsiyasi tana va aqliy sohalarning o‘zaro ta’siri bilan ifodalangan ma’lum bir tuzilishga ega. “KO‘Z” konseptsiyasining tuzilishi yadro tomonidan shakllanadi - insonning o‘z tanasi haqidagi universal bilimlari va atrof muhit idrok va aqliy sohalarning o‘zaro bog‘liqligiga asoslangan madaniy-shartli transferlar. “KO‘Z” konseptsiyasini nomzod qilib ko‘rsatadigan til vositalarining semantikasini lingvistik o‘rganish, tana tajribasini konseptsiyalash va uning asosida insonning ichki dunyosi tushunchalarini shakllantirish bilan bog‘liq bo‘lgan dunyoning lingvistik rasmining bir qismini qayta yaratadi [4].

O‘rganilayotgan konseptsiya vakillik so‘zlari, olingan nominatsiyalar, fe’llar, barqaror iboralar va “KO‘Z” substantivi mavjud bo‘lgan frazeologik birliklar yordamida ob’ektivlashtiriladi. “KO‘Z” konseptsiyasi og‘zaki bo‘lmagan vositalar bilan ifodalanadi: ko‘z imo-ishoralari, yuz ifodalari, ko‘z harakatlari, ular uchun dunyoning lingvistik rasmida ma’lum nominatsiyalar mavjud.

“KO‘Z” konseptsiyasining tuzilishi leksikografik tahlil va konseptsiyaning vakili so‘zlarning leksik muvofiqligini tahlil qilish asosida aniqlangan xususiyatlarni hosil qiladi. Bularga quyidagi xususiyatlar guruhlari kiradi: parametrik, rang, estetik, instrumental, funktsional, ramziy.

“KO‘Z” konseptsiyasining mazmuni konseptual metaforalar bilan ifodalanadi: “ko‘zlar – asbob”, “ko‘rish – teginish (ko‘zlar)”, “ko‘rish-harakat (ko‘z)”, “baholash fikri”, “ko‘zlar – aqliy ko‘rish”, “ko‘zlar-hissiyotlar ombori”, “ko‘zlardagi yorug‘lik-hissiyot”, shuningdek harorat va kinetik metaforik modellar.

Semiotik ahamiyatga ega tana harakatlarining lingvistik rasmida ko‘zlar simptomatik va kommunikativ imo-ishoralar vazifasini bajaradi. Kommunikativ harakatda ko‘zlar kognitiv, ekspressiv, kontakti sozlash, boshqarish funktsiyalarini bajaradi. Kommunikativ jihatdan muhim ko‘z harakatlari lingvistik ifoda vositalariga ega.

Xulosa. Ushbu maqolada dunyoning o‘zbek va rus til rasmlarida “ko‘z” tushunchalarini o‘rganishga bag‘ishlangan. Ushbu maqolaning nazariy qismida turli tadqiqotchilarning konseptsiya tushunchasi va dunyoning lingvistik rasmining milliy madaniy xususiyatlarini tashkil etuvchi nuqtai nazarlari ko‘rib chiqiladi, shuningdek konseptual tadqiqotlarning asosiy usullari o‘rganiladi. Taqdim etilgan ishda V. A. Maslova konseptsiyasining ta’rifi ishlatilgan va konseptual tahlil semantik tahlil usullariga, ingliz va rus tillarida “ko‘z” tushunchalarini ifodalovchi asosiy leksemalarning mosligini tahlil qilishga, shuningdek, ushbu tushunchalarni frazeologik birliklarda og‘zaki tahlil qilishga asoslangan bo‘lib, bu rus va ingliz til rasmlarining o‘ziga xos xususiyatlarini ochib berishga imkon beradi.dunyo.

Adabiyotlar

1. Askoldov S. A. Konseptsiya va so‘z adabiyoti. Adabiyot nazariyasidan matn tuzilishiga. Antologiya. – M.: Academia, 1997. – B. 267-279.
2. Bulygina T. V. Dunyoning lingvistik konseptualizatsiyasi (rus grammatikasi materiallari asosida) rus madaniyati tillari maktabi, 1997. – 576 b.

3. Karasik V. I., Sleshkin G. G. Lingvistik-madaniy kontseptsiya tadqiqot birligi sifatida Kognitiv tilshunoslikning uslubiy muammolari. Voronej: Voronej davlat un-ti nashriyoti, 2001. – B. 75-80.

4. Kolesov I. Dunyoning lingvistik tasviridagi ko‘z va ko‘z: vizual idrokni og‘zaki ifodalashning ba‘zi xususiyatlari inson va etnosning lingvistik mavjudligi: psixolingvistik va kognitiv jihatlar: maqolalar to‘plami. Barnaul: Alt nashriyoti. Un-ta, 2004 yil. – B. 79-84.

5. Xayrullina R. X. Kontseptsiyani tadqiq qilishning zamonaviy jihatlari 2016. – B. 10.

6. Maslova V. A. Zamonaviy tilshunoslikning asosi P. M. Masherov nomidagi VDU. 2018. – 143 b.

7. Usmanova D. Сравнительный анализ терминологических систем туризма в русских и узбекских языках.

https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=RLEhK5QAAAAJ&citation_for_view=RLEhK5QAAAAJ:2osOgNQ5qMEC

LINGUISTIC AND SOCIOLINGUISTIC FEATURES OF THE CATEGORY OF ADDRESS IN ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES

Abdujalilova Sarvinoz Rashid qizi, teacher, Gulistan State Pedagogical Institute
sarvinozxolqoziyeva@gmail.com

Abstract: This article explores the linguistic and sociolinguistic features of the category of address in both English and Uzbek languages. Addressing plays a crucial role in communication, reflecting social relationships, power dynamics, and cultural norms. By examining pronouns, honorifics, kinship terms, and politeness strategies, we aim to elucidate the intricate ways in which speakers navigate interpersonal interactions in these two languages.

Keywords: category, communication, reflecting social relationships, power dynamics, cultural norms.

Introduction. Addressing individuals in English involves a variety of linguistic features that reflect the speaker's relationship with the addressee and the context of communication. From pronouns to honorifics, these features play a crucial role in conveying social dynamics and establishing rapport. This section explores some of the key linguistic features of address in English.

1. Pronouns. One of the fundamental linguistic features of address in English is the use of pronouns. The most common pronoun used for addressing individuals is "you". Unlike some languages that have formal and informal pronouns, English generally lacks such grammatical distinctions. However, variations in pronoun usage can still convey nuances of formality and familiarity. For example, "you" is used in both formal and informal contexts, but the tone and register of speech may vary depending on the relationship between the speakers. Additionally, regional dialects or cultural influences may introduce variations in pronoun usage, such as "y'all" in Southern American English for addressing a group of people [1].

2. Titles and Honorifics. In formal contexts, English speakers often use titles and honorifics to address individuals with respect. These titles typically precede